

Deklinace

Principy klasifikace mluvnických jmen

Jmenné mluvnické kategorie

Deklinační typy

© Irena Bogoczová 2015

Slovní druhy?

kořen – **kmen**otvorná přípona/téma – koncovka/flexe

mluvnické jméno (deklinace; pád) x VF (konjugace; osoba) ... děje

nomen: substance a indexy („místo jména“, za-jména), vlastnosti, počty

3 TYPY DEKLINACÍ:

- jmenná

- zájmenná

- složená

nikoliv: substantivní, adjektivní, číslovková

JMENNÁ: rabъ žena lěto novъ nova novo
 možъ duša polě pěšъ pěša pěše
 novějъ novějъša nověje
 participia: idqšta
 číslovky 3, 4, 5-10...

pán/hrad, muž/stroj, завод, автомобиль, sąsiad, uczeń, wojnik, učitelj...
 mlád, vesel, matčin, otcův... drag, svež...

žena/sluga (předseda, kolega), duša (>duše), школа, яблоня, chata, ziemia,
 žaba/žena

mláda, „jarňa“, głupia...

město, moře, слово, училище, lato, pole, koljeno, more; „jarně“, głupie...

ZÁJMENNÁ: tъ ta to t-o-go...
 jъ ja je j-e-go...

SLOŽENÁ: novъ-jъ>novyъ nova-ja novo-je nov-a-jego...
 pěšъ-jъ>pěšijъ pěša-ja pěše-je pěša-jego

popř. **KOMPARATIVNÍ**

Mluvnické kategorie

Pád, casus (7) → 6,5,4,3,2,1... **pádový synkretismus**
substantiva: nominativ – akuzativ, genitiv – akuzativ pro Bůh!

nominativ – vokativ

dativ – lokál...

adjektiva, zájmena: genitiv – lokál pl.

číslovky: dativ – instrumentál dvěma

ztráta pádu

ztráta flexe, ztráta schopnosti skloňovat (bulharština, makedonština)

nulová; důvod? – zanik jeru; vnitřní přítel x přítel

analogie, dubletní tvary „kolísání“; důvod? – redukce deklinačních typů

hláskové alternance; důvod? – fonologie, morfofonologie

bůh, boha : bože, člověk : člověče!, vlk : vlci

ruka : v ruce, noha : na noze, Čeh : Česi

dvůr, dvora : ve dvoře...

změny přízvuku, kvantity, intonace lònac, lónca, lônci, lönácá

Číslo, numerus: singularis, dualis, pluralis:

ruce, rukama, rukou, ramenou, prsa (sg. ten prs),
dvě, dvěma, dvou, dvě stě, oči, očima, uši, ušima...

v ruštině (2) roga, rukava, berega...

v polštině (arch.) oczyma

v ch./s. očiju, ušiju

Rod, genus: maskulinum, femininum, neutrum

životnost : neživotnost

projevuje se formálně: **v sg.** ve všech jazycích: akuzativ/genitiv x akuzativ/nominativ;
v pl. N kluci, vlci : jazyky, domy (= akuzativ), мальчики, языки, момсі, jezici

polština: widzę chłopców, **ruština:** vižu soldat, volkov, девушек, лошадей

čeština: vidím pány, chlapce, **s./ch.** момке

PROČ? Otec miluje syn. Syn miluje otec.

PŘEDLOHA? zájmeno: **кто, kogo, кому, kogo, о, комь, с, сѣть**

Stupeň, gradus (adjektiva): positivus, komparativus, superlativus

nov-ě-jší, star-0-ší

bulharština, makedonština: dobr, po-dobr, naj-dobr

Člen, určitost; zájmeno

dobra-ja, dobra-jego, dobru-jemu

nikoliv **bulharština, makedonština:** žena-ta, dete-to, mlada-ta žena...

Deklinace JMENNÁ, (např.) substantiva

Vokalické kmeny

Konsonantické kmeny

Rozhoduje **KMEN!**

Množství kmenů/deklinací → redukce, zůstanou jen produktivní.

Deklinační typy zanikají, ale substantiva přetrvávají! Neexistují „výjimky“!

o-kmeny, a-kmeny (tvrdé), io-/jo-kmeny, ia-kmeny (měkké, jotované),

např. duchja > duša, morjo > moře > moře

iio-kmeny – dvakrát změkčené, např. stavení, děláni

u-kmeny

i-kmeny: m., f., např. kost

ū-/ъv-kmeny

(e)n-kmeny

(e)nt-kmeny, např. kuře

(e)s-kmeny

(e)r-kmeny

gost · i · s > gost · b
 gost · ei · s > gost · i
 gost · ei · ei > gost · i
 gost · i · m > gost · b
 o gost · ei · 0 > gost · i
 sʒ gost · ei · 0 > gost · i

mat · ĩr · 0 > mat · i
 mat · er · es > mat · er · e
 mat · er · ei > mat · er · i
 mat · er · m > mat · er · 0
 mat · er · ĩ > mat · er · i
 mat · er · ? > mat · er · bje

N.p. gost · ei · ĩs > gost · ^u_ui(j) · e > gost bje
 G.du. gost · ei · ou > gost · i · ou > gost bju

N. sūn. ū . s > synъ

G. sūn . ou . s > synu

D. sūn . ou . ai > synavi

A. sūn . ū . m > synъ

V. sūn . ou . θ > synu!

L. sūn . ou . θ > synu

I. sūn . ū . mī > synъmъ

žen . a . θ synemъ

duch . ia . θ juhoch . ia . θ

G. žen . a . uu > . uu . > ū > y

D./L. žen . a . i > ženě

D. p. žen . ā . mus > ženamъ

sznъmi . io . θ > ...šte

anamenъje < ... n . iio . θ

obročent . e > ... čete

kenъ

polokъ, -a

rebro, -a

pismę, -ene

quojs, -ja

pisanoje, -bja

oladyka, -ry

prorokъ, -a

olceb, -a

bojs, -a

sznъmište, -a

ostroję, -bja

svešta, -ę

Konstantinъ, -a

učitelъ, -a

žitoję, -bja

vola, -ę

filosofъ, -a

kъnezъ, -a

juvoša, -ę

vorochъ, -u

meti, -ene

zeml'a, -ę

sveky, -zve

dostačokъ, -u

gospodъ, -i

greby, -ene

pany, -zve

ko, pělъ, -i

пустына, -ę

bolъ, -u

kory, -ene

l'ubq, -zve

choroqy, -zve

děvica, -ę

ketъ, -i

radostъ, -i

sěmę, -ene

medvědъ, -i

o- kmeny m.: -ъ, -а

rabъ, chlěbъ, prorokъ, vьlkъ, bogъ, duchъ, listopadъ, Konstantinъ, potokъ

o- kmeny n.: -о, -а

lěto, rebro, igo

io- kmeny m.: -ъ, -а

cěsarъ, učitelъ, bojъ, otecъ ...

io- kmeny n.: -е, -ја

moře, poře, sьnъmište, sufix ...isko>...ište (...istiio, ...istjo, ... ište/išče)

iiо- kmeny n.: -ъје, -ъја

znamenъje, žitъje (podstatná jména slovesná), ostrъje, dvorъje, zagorъje

iiо- kmeny m.: -ъжь, -ъја

vorobъжь, solovъжь, žrěbъжь, Jurъжь

a- kmeny f., m.: -a, -y

žena, ruka, noga; vojevoda, vladyka, sluga

ia- kmeny f.: -ja, -ę

duša, zemía, voía, pustynā, ovьsa, ...ica; junoša

ia- kmeny m.: -ъja, -ъję

bratъja, lanъja, rabynъja (č. paní)

u- kmeny m.: -ъ, -u

synъ, medъ, mirъ, dostatъкъ, dobyтъкъ; pl. -ov-e

i- kmeny m., f.: -ь, -i

roť, gostь, zvěрь, medvěď, gospodь, golqbbь, ognь; kostь, gqsь,
radostь ... ost, kqřěľь, žizнь

n- kmeny m.: -y, -en-e

greben-, jelen-, koren-, kamen-, den-;

pl. slavjane, pogane > Slované, pohané x děkani, narkomani

n- kmeny f.: stepy > ruština: stepen'

n- kmeny n.: -ę, -en-e

ramę, sęmę, temę, pismę, imę

nt- kmeny n.: -ę, -ę(en)t-e

deę, jagnę, robeę, teleę, por-/pra-/poroseę SUPLETIVISMUS

r- kmeny f.: -i, -er-e

mati, dęšti/dęči < dękti, neti – neteře

ъv- / uu-/ū- kmeny f.: -y, -ъv-e

svekry, íuby, kry, sręky, męrky, brosky, smoky, buky, pany, kroky, kony, brity

s- kmeny n.: -o, -es-e

slovo/sloveso, nebo/nebesa, tělo/těleso, oko, ucho, čudo, kolo/kolesá